

POLITEXNIKUMLARDA MEHNAT MUHOFAZASI MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLAR

*Muzrabot tuman politexnikumi
maxsus fan o'qituvchisi
Nodirov O'ral Qodirovich
email. oralnodirov3@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada politexnikumlarda mehnat muhofazasi madaniyatini shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlarini, shuningdek, zamonaviy pedagogik yondashuvlarning o'rnini tahlil qilingan. O'quv jarayonida mehnat muhofazasi fanini o'qitishda interfaol metodlar, simulyatsiya dasturlari, virtual laboratoriyalar va loyihaviy ta'lim usullaridan foydalanish samaradorligi ko'rib chiqiladi. Talabalarda xavfsizlikka oid mas'uliyat hissini kuchaytirish, amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish va ishlab chiqarish jarayonlariga tayyorlashning ahamiyati yoritilgan. Maqola yakunida politexnikumlarda xavfsizlik madaniyatini shakllantirishning ilmiy-metodik asoslari va istiqbollari haqida xulosalar berilgan.

Kalit so'zlar Politexnikum, mehnat muhofazasi, xavfsizlik madaniyati, zamonaviy pedagogik yondashuv, interfaol metodlar, simulyatsiya, virtual laboratoriya, amaliy ko'nikmalar.

Abstract This article analyzes the theoretical and practical aspects of developing a culture of occupational safety in polytechnic institutions, as well as the role of modern pedagogical approaches. The effectiveness of using interactive methods, simulation programs, virtual laboratories, and project-based learning in teaching occupational safety is examined. The importance of strengthening students' sense of responsibility for safety, developing practical skills, and preparing them for production processes is highlighted. In conclusion, the article presents scientific-methodological foundations and prospects for shaping a culture of safety in polytechnic education.

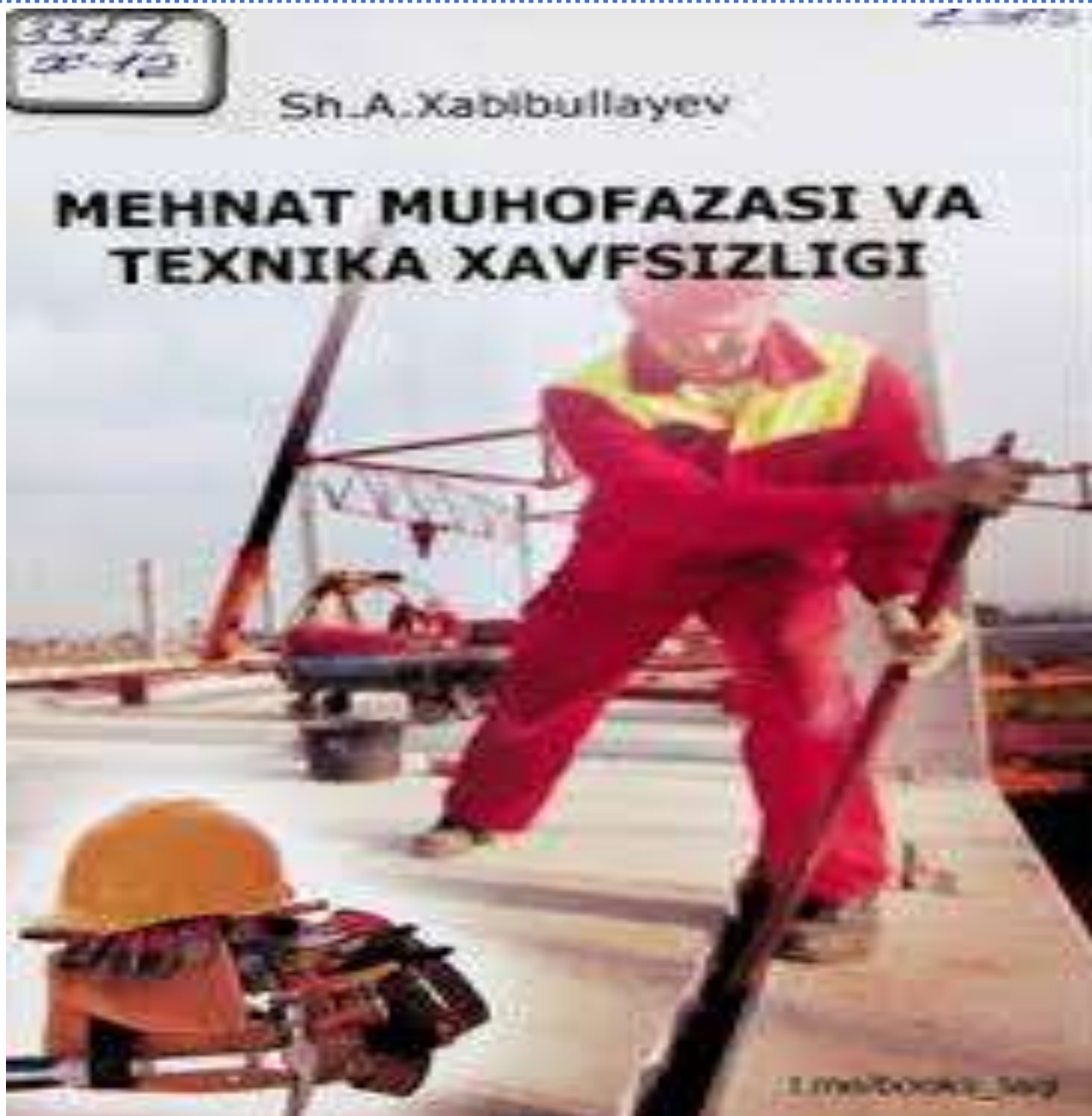
Keywords Polytechnic, occupational safety, safety culture, modern pedagogical approaches, interactive methods, simulation, virtual laboratory, practical skills.

KIRISH Bugungi globallashtirish davrida iqtisodiyotning barcha sohalarida ishlab chiqarish jarayonlari jadal rivojlanmoqda, yangi texnologiyalar, avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish liniyalari va zamonaviy mashina-mexanizmlar keng qo'llanilmoqda. Shu jarayonlarda inson omili hal qiluvchi ahamiyat kasb etib, mehnat muhofazasi va xavfsiz mehnat sharoitlarini ta'minlash masalasi yanada dolzarb bo'lib bormoqda. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (XMT) ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha har yili millionlab ishchilar turli darajadagi ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar yoki kasb kasalliklari tufayli zarar ko'rmoqda. Bu holat nafaqat iqtisodiy zarar, balki inson hayoti

va salomatligi uchun ham jiddiy xavf tug‘diradi. Shu sababli kelajak mutaxassislarini tayyorlaydigan politexnikumlarda o‘quvchilarni mehnat xavfsizligi qoidalariga qat’iy rioya etishga o‘rgatish hamda ularda xavfsizlik madaniyatini shakllantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda professional ta’lim tizimini tubdan isloh qilish bo‘yicha qator muhim qaror va farmonlar qabul qilindi. Jumladan, “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun, Prezident farmonlari va Vazirlar Mahkamasining qarorlarida professional ta’lim muassasalarida mehnat muhofazasi fanini o‘qitish samaradorligini oshirish, o‘quvchilarda xavfsiz mehnat ko‘nikmalarini shakllantirish alohida ta’kidlab o‘tilgan. Politexnikumlarda ishlab chiqarish amaliyotining mavjudligi, korxonalar bilan hamkorlikda o‘quv jarayonini tashkil etish imkoniyatlari mehnat muhofazasi fanini o‘qitishda keng imkoniyatlar yaratadi.

Biroq amaldagi ta'lim jarayonida ayrim muammolar ham mavjud: o'quvchilarda xavfsizlik qoidalariga yetarli e'tibor bermaslik, nazariy bilimning amaliyotga to'liq tatbiq etilmasligi, interaktiv va zamonaviy o'qitish metodlaridan yetarli darajada foydalanilmasligi kabi masalalar. Shu bois politexnikumlarda mehnat muhofazasi madaniyatini shakllantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlardan samarali foydalanish zarurati kun tartibiga chiqmoqda.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar jumlasiga kompetensiyaga asoslangan ta'lim, innovatsion pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar, simulyatsiya va virtual treninglar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish hamda amaliy mashg'ulotlarni ishlab chiqarish jarayoni bilan uyg'unlashtirish kiradi. Bu

yondashuvlar talabalarda nafaqat nazariy bilimlarni, balki xavfsiz mehnat ko'nikmalarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, politexnikumlarda mehnat muhofazasi madaniyatini shakllantirish – bu nafaqat ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish, balki kelajak mutaxassislarining hayoti, salomatligi va ishlab chiqarish jarayonidagi xavfsizligini ta'minlashda eng muhim pedagogik vazifa hisoblanadi. Ushbu maqolada mehnat muhofazasi fanini o'qitishda zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish imkoniyatlari, ularning samaradorligi hamda xalqaro tajriba asosida takomillashtirish yo'llari ilmiy tahlil qilinadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI. Mehnat muhofazasi madaniyatining mohiyati va ahamiyati. Mehnat muhofazasi madaniyati deganda o'quvchi va kelajak mutaxassisning o'z mehnat faoliyatida xavfsizlik qoidalariga ongli ravishda rioya qilishi, xavf omillarini oldindan anglay olishi, xavfsiz mehnatni o'zining hayotiy qadriyatlaridan biri sifatida qabul qilishi tushuniladi. Bu madaniyat faqatgina qoidabuzarliklarni oldini olish yoki jarohatlarni kamaytirish emas, balki o'zini va boshqalarni muhofaza qilishga qaratilgan ijtimoiy ongni shakllantirishni ham o'z ichiga oladi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar ko'pincha inson omiliga, ya'ni mehnat xavfsizligi madaniyatining pastligiga bog'liq. Shu sababli, politexnikumlarda o'quv jarayonining birinchi kunlaridan boshlab talabalarda xavfsizlikka nisbatan mas'uliyatli yondashuvni shakllantirish muhimdir.

An'anaviy bilimga asoslangan ta'limda o'quvchilar asosan nazariy bilimlarga ega bo'ladi, biroq amaliy ko'nikmalar kam shakllanadi. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv esa talabalarda "bilim–ko'nikma–malaka" uchligini uyg'unlashtiradi. Masalan, o'quvchi faqat xavfsizlik qoidalarini yodlab qolmay, balki ishlab chiqarish amaliyoti davomida ularni amalda qo'llay olishi kerak. Bu jarayonda mustaqil fikrlash, muammoni hal qilish, xavfni oldindan ko'ra bilish kabi kompetensiyalar rivojlanadi. Zamonaviy pedagogikada interaktiv metodlar o'quvchilarni faol jalb qilishda samarali vosita hisoblanadi. Politexnikumlarda mehnat muhofazasi darslarida quyidagi interaktiv usullar samarali: Keys-stadi (amaliy vaziyatlarni tahlil qilish): ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar misolida xavfsizlik choralari tahlil qilish. Munozaralar va rol o'yinlar: "ishlab chiqarish ustasi – talabalar" shaklida muammoli vaziyatni hal qilish. Trening mashg'ulotlari: jamoaviy vaziyatlarda xavfsiz ish harakatlarini ishlab chiqish.

Bugungi raqamli davrda mehnat muhofazasi fanini o'qitishda axborot texnologiyalaridan keng foydalanish mumkin. Masalan: Virtual laboratoriyalar orqali xavfli vaziyatlarni simulyatsiya qilish; 3D-modellar yordamida mashina va mexanizmlarning xavfli qismlarini tushuntirish; Onlayn testlar orqali xavfsizlik bo'yicha bilimlarni baholash. AKT yordamida o'quvchilar xavfsiz muhitda real ishlab

chiqarishdagi xavfli jarayonlarni kuzatib, ularni boshqarish ko'nikmalariga ega bo'ladilar.

Politexnikumlarda o'quvchilarning ishlab chiqarish korxonalarida amaliyot o'tashlari mehnat muhofazasi fanida o'ziga xos imkoniyatlar yaratadi. Amaliy mashg'ulotlarda talabalar: himoya vositalaridan to'g'ri foydalanish, ishlab chiqarish sanitariyasi va gigiyena qoidalariga amal qilish, favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilish kabi ko'nikmalarni shakllantiradi. Bu jarayonda "nazariya va amaliyot birligi" tamoyili amalga oshiriladi.

Ong va motivatsiyani shakllantirish: talabalar xavfsizlik qoidalariga amal qilmaslik oqibatlarini anglab yetishi lozim. Bu bosqichda video materiallar, statistik ma'lumotlar, real voqealardan foydalanish samarali. Nazariy bilimlarni egallash: mehnat qonunchiligi, mehnat gigiyenasi, xavfsizlik texnikasi, ekologik xavfsizlik haqida ma'lumot berish. Amaliy ko'nikmalarni hosil qilish: o'quv ustaxonalari va ishlab chiqarish korxonalarida bevosita mashq qilish. Qadriyat sifatida mustahkamlash: xavfsizlik qoidalariga rioya qilishni talabalar ongida hayotiy zarurat darajasiga ko'tarish.

Xalqaro amaliyot shuni ko'rsatadiki, ko'plab rivojlangan davlatlarda o'quvchilarda xavfsizlik madaniyatini shakllantirish maxsus trening markazlari orqali amalga oshiriladi. Masalan: Germaniyada politexnikum talabalarining ishlab chiqarish amaliyotidan oldin 40 soatlik "Xavfsiz mehnat" kursini o'tashi majburiydir. Janubiy Koreyada virtual simulyatorlardan foydalanib, xavfli ishlab chiqarish sharoitlari modellashtiriladi. Yaponiyada "Zero Accident" (nol jarohat) konsepsiyasi asosida barcha ta'lim muassasalarida xavfsizlik madaniyatini shakllantirish dasturi joriy etilgan. O'zbekistonda ham ushbu tajribalarni bosqichma-bosqich tatbiq etish imkoniyatlari mavjud. Xususan, virtual laboratoriyalarni yaratish, ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlikni kuchaytirish va kompetensiyaga asoslangan dasturlarni kengaytirish zarur.

XULOSA VA TAKLIFLAR Politexnikumlarda mehnat muhofazasi madaniyatini shakllantirish – bu nafaqat o'quv jarayonining bir bo'lagi, balki jamiyatda xavfsizlik madaniyatini yuksaltirishning ham muhim omilidir. Bugungi kunda ishlab chiqarish jarayonlarining murakkablashuvi, yangi texnologiyalarning joriy etilishi, mehnat bozorida xavf-xatarlarning ko'payishi mehnat muhofazasi faniga bo'lgan ehtiyojni yanada oshirmoqda. Shu sababli talabalarda nafaqat nazariy bilim, balki amaliy ko'nikmalarni shakllantirish, xavfsizlikni kundalik faoliyatning ajralmas qismi sifatida qabul qilish madaniyatini tarbiyalash dolzarb ahamiyatga ega.

Xulosalardan biri shuki, mehnat muhofazasi madaniyatini shakllantirish jarayonida an'anaviy metodlardan tashqari zamonaviy pedagogik yondashuvlar – interfaol metodlar, raqamli ta'lim platformalari, simulyatsiya dasturlari va amaliy mashg'ulotlar keng qo'llanilishi lozim. Chunki faqat ma'ruza va nazariy bilimlar

asosida o'quvchi-talabalar ongida mustahkam xavfsizlik ko'nikmalari hosil bo'lmaydi. Simulyatsiya, virtual laboratoriyalar, "case-study" va loyihaviy ta'lim metodlari orqali talabalar real hayotiy vaziyatlarda xavfsizlik talablariga amal qilishni o'rganadi. Bundan tashqari, mehnat muhofazasi fanini o'qitishda pedagogning shaxsiy mas'uliyati va metodik yondashuvi muhim rol o'ynaydi. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki xavfsizlik madaniyatini shakllantiruvchi tarbiyachi sifatida ham faoliyat olib borishi zarur. Shu nuqtayi nazardan, politexnikumlarda o'quv dasturlari zamonaviy ishlab chiqarish standartlari va xalqaro xavfsizlik me'yorlari asosida yangilanib borishi lozim. Yana bir muhim xulosa – o'quvchi-talabalarda mehnat muhofazasi bo'yicha mas'uliyat hissini kuchaytirish uchun ta'lim jarayonida ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlikni kengaytirish zarur. Amaliyot jarayonida talabalar real xavf manbalarini ko'rib, xavfsizlik choralari qo'llashni bevosita tajriba sifatida o'zlashtiradilar. Bu esa mehnat bozoriga tayyor, xavfsizlik madaniyatiga ega mutaxassislarni yetishtirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, politexnikumlarda mehnat muhofazasi madaniyatini shakllantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish nafaqat o'quvchilarning shaxsiy xavfsizligini ta'minlaydi, balki butun jamiyatda xavfsizlik madaniyatini rivojlantirishga, mehnat unumdorligini oshirishga va ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalarni kamaytirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois bu yo'nalishda olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar va amaliy tajribalarni yanada chuqurlashtirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi "Mehnat kodeksi". – Toshkent: Adolat, 2023.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Mehnat muhofazasini ta'minlash va ishlab chiqarishda xavfsizlikni oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori, 2022.
4. Xoliqov, M. "Mehnat muhofazasi asoslari." – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
5. Karimova, N. "Pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlar." – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2020.
6. Faxriddin B., No'monbek A. ABS SISTEMASI BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNING TORMOZ SAMARADORLIGINI MATEMATIK NAZARIY TAHLILI //International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING. – 2024. – T. 4. – №. 1. – C. 333-337.
7. Qurbonazarov S. et al. ANALYSIS OF THE FUNDAMENTALS OF MATHEMATICAL MODELING OF WHEEL MOVEMENT ON THE ROAD SURFACE OF CARS EQUIPPED WITH ABS //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2024. – T. 4. – №. 8. – C. 45-50.
8. Xuzriddinovich B. F. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILNI TORMOZ PAYTIDA O'ZO'ZIDAN VA MAJBURIY TEBRANISHLARINI

TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA'SIRINI TAHLIL QILISH
//ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. –
Т. 47. – №. 4. – С. 81-87.

9. Xusinovich T. J., Ro'zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O'RGANISH.
10. Karshiev F. U., Abduqahorov N. ABS BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLAR TORMOZ TIZIMLARINING USTIVORLIGI //Academic research in educational sciences. – 2024. – Т. 5. – №. 5. – С. 787-791.
11. Каршиев Фахридин Умарович, Н.Абдуқаҳоров ИЗУЧЕНИЕ МИКРОСТРУКТУРЫ СТАЛИ В МАТЕРИАЛОВЕДЕНИИ//<https://www.iupr.ru/6-121-2024>
https://www.iupr.ru/files/ugd/b06fdc_15c4798c874a4ddab326a52bd3af34ea.pdf?index=true
11. Xusinovich T. J., Ro'zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O'RGANISH.
12. Farxadjonovna, Bekimbetova Elmira, and Abduqahorov No'monbek. "STARTING ENGINES AT LOW TEMPERATURES." Multidisciplinary Journal of Science and Technology 5.2 (2025): 83-87.
13. Xusinovich, Turdaliyev Jonibek, and Mo'minov Nurali Ro'zibayevich. "M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O'RGANISH."
14. В. Я. Бочкарев. Новые технологии и средства измерений, методы организации водоучета на оросительных системах. Новочеркасск, 2012, 227 с
15. В.А. Втюрин. Автоматизированные системы управления технологическими процессами. Основы АСУТП. Санкт-Петербург 2006, 154 с.
16. Рачков М.Ю. Технические средства автоматизации. - Москва: МГИУ, 2006, - 347 с.
9. Vohidov A.X. Abdullaeva D.A. Avtomatikaning texnik vositalari. T. TIMI, 2011. 180 b.